

## INNSPILL TIL HUMANIORAMELDINGEN

UiB takker for anledningen til å komme med innspill til regjeringens Stortingsmelding om humaniora. Universitetet i Bergen har et stort mangfold av humanistiske fag. De eldste av disse fagene har sine røtter fra stiftelsen av Bergen Museum i 1825.

Humanistisk forskning skaper kunnskap på områder som er grunnleggende for samfunnet: historie, religion, språk, litteratur, kunst og filosofi. Humanistisk forskning studerer tradisjoner, normer og verdier, stiller samfunnsdiagnoser og utdyper de store spørsmålene om samfunnets retning, om livets verdi, om identitet og om hva et menneske er.

### *Oppsummering*

Våre innspill er disponert i tråd med de fire hovedområdene som kunnskapsministeren har pekt ut for meldingen: fagintern relevans, samfunnsrelevans, arbeidslivet og skolen. Vi vil også benytte anledningen til å fokusere på utfordringer knyttet til fremmedspråkfagene.

Den faginterne relevansen handler om kvalitet i forskning. Som andre fagområder har også humanistisk forskning blitt mer internasjonal og mer tverrfaglig de siste årene. Nye forskningsområder og metoder har vokst fram. Samtidig kjennetegnes humaniora av at forskningen gjerne er individuell og preget mer av nettverk enn av organiserte forskergrupper. Den er også preget og styrket av faglig mangfold. Humaniora har et særlig ansvar for å forvalte norsk språk, kultur og historie.

Vi fremhever at universitetenes basisfinansiering er grunnleggende for å sikre kvaliteten i humanistisk forskning. De utstyrskrevene og undervisingsintensive studiefagene bør få en høyere finansieringskategori. Det er en stor utfordring at humaniora har få muligheter til ekstern forskningsfinansiering. Vi etterlyser derfor større rammer for de åpne forskningsprogrammene og for programmer med humanistisk fokusområde. Vi ønsker også tiltak for å styrke digital humaniora som infrastruktur og som forskningspraksis.

Humanioras samfunnsrelevans handler om dens grunnleggende rolle som samfunnets hukommelse og som utdanner av samfunnsborgere med kritiske, analytiske og kreative ferdigheter. Humaniora har en særlig rolle i norsk offentlighet: formidling er anvendelse av humanistisk forskning. I en tid hvor ingenting er upåvirket av mennesket, er humanistisk kunnskap uomgjengelig også på naturvitenskaplige områder. Humanistisk forskning er som regel fraværende fra de utfordringsdrevne forskningsprogrammene. Vi etterlyser en norsk og europeisk forskningspolitikk som evner å integrere og gjøre bedre bruk av humanistisk forskning. Vi ønsker også en nasjonal satsing på humanistisk infrastruktur.

De humanistiske fakultetene arbeider med å styrke kontakten med arbeidslivet. Det handler om å synliggjøre kompetansen studentene og ph.d-kandidater tilegner seg og søke en tettere dialog med representanter fra arbeidslivet. De humanistiske fagene bør også fortsette arbeidet med å inkludere større grad av praksis i utdanningene og betone i større grad humanistisk kompetanse som håndverk og metode. Selvstendighet, analytiske ferdigheter og evne til kunnskapsinnhenting blir grunnleggende egenskaper i et fremtidig ukjent arbeidsmarked. Her har humanistiske kandidater et fortrinn. Nærings- og offentlig ph.d bør bli mer utbredt i den humanistiske forskerutdanningen.

Skolen har vært den største mottakeren av humanistiske kandidater. Reformene i lærerutdanningen betyr større krav om faglig tyngde. Her får de humanistiske fagene et særlig ansvar og oppdrag. De humanistiske fakultetene bør styrke og tydeliggjøre sin rolle som lektorutdannere. Humanistiske forskere bør bli sterkere premissleverandører og innholdsleverandører for norsk skole. Utviklingen av samarbeidet med universitetsskolene bør fortsette og styrkes. Humanistiske fag bør få sine vitensentre som fokuserer på humanistisk vitenskap, for eksempel gjennom et tettere samarbeid med museene.

Fremmedspråkene har utfordringer knyttet til svak studentrekruttering og press på fagmiljøene. Vi ber om at det utredes om disse fagene kan plasseres i en høyere finansieringskategori og om at det iverksettes en nasjonal utredning og strategi for å styrke fremmedspråkene.

## **FAGINTERN RELEVANS**

Humaniora er en vid betegnelse som omfatter mange ulike fag og forskningstradisjoner. Som forsker, fortolker og formidler av norsk historie, kultur- og språk, har humaniora også en nasjonal rolle som er særegen for dette vitenskapsfeltet. Humaniora omfatter også estetiske fag hvis faginterne relevans utvikles gjennom kunstnerisk virksomhet og kunstnerisk utviklingsarbeid.

Langsiktige og stabile rammer for forskningen gjennom institusjonenes faste vitenskapelige stillinger er en forutsetning for høy forskningskvalitet.

Humanistisk forsknings faginterne relevans styrkes blant annet gjennom internasjonal publisering, deltakelse i større forskningssamarbeid – både innen fagdisiplinen og av tverrfaglig karakter – og gjennom aktivt engasjement i ulike nasjonale og internasjonale forskernettverk. Internasjonal publisering er økende. Det er svært stor konkurranse om de vitenskapelige stillingene. De humanistiske miljøene rekrutterer i stigende grad internasjonalt.

Samtidig som tverrfaglige forskningsmiljøer og forskergrupper er blitt en viktig del av de humanistiske fakultetenes utviklingsstrategier, står enkeltforskeren, med sine internasjonale og nasjonale nettverk, fortsatt sterkt. Stortingsmeldingen bør ha som grunnleggende premisse at begge disse arbeidsformene kan resultere i fremragende forskning.

Det faglige mangfoldet og diversiteten er en viktig del av humanioras kvalitet. Det gir et bredt fundament for norsk deltakelse i internasjonale forskningsprosjekter, i den tverrgående, tematiske forskningen ved universitetene og i perspektivrikdommen i samfunnet.

### *Utfordringer*

I invitasjonen til innspillkonferansen i Oslo i januar i år la kunnskapsministeren vekt på at de humanistiske fagenes egenart må ligge til grunn når man diskuterer rammene for å styrke kvaliteten på humanistisk forskning i Norge. Det mener vi er et riktig utgangspunkt. Det tilsier også at man skal være varsom med å sette likhetstegn mellom de humanistiske fagenes kvalitet og deres evne til å fungere som problemløserer knyttet til dagsaktuelle samfunnsutfordringer.

UiB mener at det er viktig å være bevisst at de humanistiske fagene omfatter forskningskvaliteter som ikke kommer klart til syne gjennom de sterkest rådende kvantitative parametere slik som siteringsindekser, ekstern prosjektakvisisjon, patenter og internasjonale sampublikasjoner. Optikken som benyttes i evalueringer er i for stor grad basert på premisser hentet fra medisin, naturvitenskap og teknologiske fag. Den er ikke like egnet til å se de humanistiske fagenes reelle styrker og virkemåter.

Dette gjelder også krav om fagenes størrelse. Humaniora har lang tradisjon for samarbeid mellom disiplinene hvor fagkunnskap, teorier og perspektiver fra ulike fag beriker hverandre. Fagenes kritiske størrelse, diskusjonen om fagenes kritiske masse, handler derfor hovedsakelig om utdanningstilbudet, og mindre om forskningen innen humaniora. Sammenlignet med andre europeiske universiteter, er ikke bredden i norsk humaniora stor. For å ivareta eksisterende bredde i norsk humanistisk forskning og utdanning, må vi legge til grunn at noen fagmiljøer må forbli små. Et eksempel kan være forskningen innenfor norrøne språk og norrøn litteratur ved UiB. Dette faget har få ansatte, men er en del av et større middelaldermiljø og har en uunnværlig støttefunksjon for arkeologifaget, historiefaget og nordisk. Små fagmiljøer som norrønt kjennetegnes gjerne også av at de har vide og solide internasjonale nettverk.

I Nasjonal strategi for humanistisk forskning fra 2008 konkluderte NFR med at humaniora hadde betydelige utfordringer knyttet til begrenset finansiering og manglende humanistiske perspektiver i nasjonale forskningsprioriteringer. Likevel vies humaniora fortsatt liten plass i sentrale forskningspolitiske styringsdokumenter.

I dag er mange av NFRs forskningsprogrammer utformet på en måte som i praksis utelukker hele vitenskapsfelt som humaniora. Dette svekker disse fagenes evne til å videreutvikle sterke forskermiljøer og bidra inn i tverrfaglige og samtidsorienterte prosjekter.

Deltakelse i internasjonale prosjekter og nettverk forutsetter ofte tilgang til ekstern forskningsfinansiering. I dag har de humanistiske fagene liten tilgang til slike midler. Med SAMKUL som et hederlig unntak, har NFR få programmer som åpner for forskning med humaniora i førersetet, og både humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag prioriteres lavt i EUs forskningsprogrammer. Der betraktes de i prinsippet som en slags hjelpevitenskaper som kan bidra med perspektiver i forskningsprosjekter utformet på naturvitenskapens, medisins og teknologifagenes premisser.

UiB har prosedyrer og arbeider med å utvikle en fagkultur for å støtte forskere som har potensial til å utvikle gode ERC-søknader. Når det gjelder EUs utfordringsdrevne programmer, er situasjonen krevende for HF. Bare 1,8 % av EUs forskningsmidler er kanalisert til samfunnsutfordringen som har størst potensial for humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning: «Europa i endring – inkluderende, innovative og reflekterende samfunn». Det betyr at for humanister som søker EU-finansiering, er nåløyet ekstremt trangt og tilslagsprosenten tilsvarende lav (ca 2 % i den 6. Samfunnsutfordringen i 2014). I det første arbeidsprogrammet 2014-2015 var Humaniora utelukket fra over 90 % av utlysningene. Dette medfører at man risikerer et systematisk underforbruk av humanistisk forskning i det europeiske kunnskapssamfunnet.

Vi ser også at forholdstallet mellom ph.d-stipendiater, postdoktorer og fast ansatte generelt er lavt for de humanistiske fagene sammenlignet med andre fagområder.

#### *Innspill til tiltak*

Sammenhengen mellom langsiktig finansiering og forskningskvalitet er åpenbar. De store forskningsuniversitetenes basisfinansiering må opprettholdes for å verne om kvaliteten og den faglige bredden i norsk forskning. Et av stortingsmeldingens hovedtema bør derfor være hvordan man legger til rette for en finansieringsordning som sikrer gode rammer for videre utvikling av humanistisk forskning av høy internasjonal klasse og som ivaretar hensynet til et tilstrekkelig faglig mangfold. Særlig viktig er det at det skapes en bedre balanse mellom finansieringskanalene 1, 2 og 3 for de humanistiske disiplinene.

Humanistisk forskning finansieres i hovedsak av basisbevilgningene og studiepoengproduksjonen. UiB mener at det er rimelig å løfte flere humanistiske fag opp i en høyere finansieringskategori. I dag gjenspeiler ikke grunnfinansieringen kostnadene forbundet med å opprettholde bredden og videreutvikle krevende undervisningstilbud. Dette gjelder i særlig grad undervisningsintensive fremmedspråkfag – omtalt separat under overskriften *Et nasjonalt språkløft* nedenfor – men også et undervisningsintensivt og utstyrstungt fag med feltarbeid som arkeologi bør plasseres i samme kategori som MNs laboratoriefag.

Det er viktig å utforme en finansieringspolitikk for humaniora som fremmer forskningens originalitet og disiplinens faglige autonomi. Det betyr at programstyrt forskning må balanseres av åpnere utlysninger. UiB mener at dette er et godt argument for å øke utlysningene av frie forskningsmidler i programmer som FRIHUMSAM. Det vil styrke den grunnleggende, nysgjerrighetsdrevne forskningen som gjør forskersamfunnet i stand til å reise nye spørsmål, stille samfunnsdiagnoser og skape beredskap for problemstillinger vi i dag ikke kan overskue.

Stortingsmeldingen bør videre tilskynde utarbeiding av relevante programsatsinger som har et humanistisk nav, som gjenspeiler humanioras egenart og kjernefunksjoner i kunnskapssamfunnet og spiller på lag med de humanistiske fakultetenes egne strategiske satsinger.

Når langtidsplanen skal revideres, bør man vurdere å utpeke et nytt forskningsprogram med tydeligere humanistisk profil. Som eksempler på aktuelle forskningsfelt vil vi nevne migrasjon, kulturmøter, europeisk kulturarv, demokrati og teknologisering, som alle er nasjonale og globale utfordringer og som kommer til å sette omfattende preg på individer og samfunn i overskuelig fremtid.

Tiltagende ensretting av forskningspolitikken innenfor EU medfører en fare for nedbygging av nasjonal forskningspolitikk i de enkelte land, noe som på sikt kan svekke forskningsmangfoldet – og meningsmangfoldet – i Europa. Betydningen av et mangfold av faglige perspektiver og synspunkter kan neppe overvurderes som grunnlag for kunnskapsfornyelse. NFR bør derfor utvikle en forskningsstrategi som ikke bare etterligner, men også er komplementær til EUs.

Regjeringen bør også søke å påvirke EUs forskningspolitiske organer til å utvikle en mer offensiv forskningspolitikk for det humanistiske fagfeltet.

I langtidsplanen for forskning og høyere utdanning tas det til orde for å øke bevilgningene til ordninger som stimulerer til god norsk deltakelse i Horisont 2020. Det er foreslått å bruke 400 millioner kr til dette formålet i perioden 2015-2018. Vi mener det er grunnlag for å vurdere å øremerke deler av denne potten til å drive frem innovative forskningsprosjekter med basis i sterke, humanistiske forskningsmiljøer.

De humanistiske fagene ved de nordiske universitetene har et særlig ansvar for forskning på og forvaltning av de nordiske språkene, samt nordisk historie og kultur. Siden dette er temaer som bare er viet begrenset plass i nasjonale forskningsstrategier og også vil ha svært begrensede finansieringsmuligheter i EU-systemet, mener UiB at man bør vurdere å legge til rette for et nordisk samarbeid som kan bidra med eksterne midler på dette området.

En god forskningsstrategi for norsk humaniora må skape gode rammer også for en monografisk forskningstradisjon som har vært en bærebjelke i humanistisk forskning i århundrer. For å gjøre flere norske humanister i stand til å frembringe solide arbeider med internasjonal gjennomslagskraft, kan NFR vurdere å etablere et stipend for humanister etter modell av det tyske stipendet «Opus Magnum». Et slikt stipend vil kunne gi norske humanistiske forskere ressurser til å utarbeide retningsvisende og sterke monografier.

Humanistisk forskning har vært ledende i publiseringsindikatorene. Belønningssystemet for publisering ble endret i 2015. Publikasjoner med medforfattere vektet nå opp i forhold til aleneforfattede publikasjoner. Gitt fagtradisjonene, devaluerer dette publiseringsbelønningen for humaniora relativt til for eksempel medisin. I humaniora er det den godt publiserte monografien som signaliserer kvalitet og som gir internasjonal anerkjennelse. Vi foreslår at nivå 2-monografier får en belønning som oppjusteres fra dagens åtte poeng til tolv poeng. Dette gir en viss

kompensasjon for at humanoriafagene taper markant på innføring av belønning for samforfatterskap. Samtidig er de finansielle konsekvensene minimale. Det er i dag 1,4 % av publikasjonspoengene i Norge som stammer fra publisering av monografier - og nivå 2-monografier er bare en del av dette igjen. En slik poengjustering vil bygge opp under monografien som en viktig bærer av internasjonal forskningskvalitet innen humaniora.

Digitaliseringen har gitt humaniora helt nye forskningspraksiser og mulighetsrom. Det dreier seg både om å ta i bruk digitale ressurser og metoder i forskningen og om å forske på hvordan digital aktivitet og samhandling påvirker oss som individer og samfunn. Digitaliseringen og den tilhørende teknologiutviklingen skaper en rekke spennende samarbeidsflater mellom humaniora og naturvitenskapene knyttet til utvikling og bruk av medisinsk teknologi, velferdsteknologi, språkteknologi, dokumentteknologi, bildeanalyse, musikkteknologi og en rekke andre områder. Det er behov for å styrke den digitale infrastrukturen. Det bør vurderes å etablere nasjonale støttefunksjoner for digital forskningskompetanse.

## SAMFUNNSRELEVANS

At vi kjenner historien og har et kritisk forhold til den, er vesentlig for samfunnsutviklingen. Blikket for den andre skjerpes gjennom kunnskap om språk, kultur og historie. Kunnskap om andres og egen kultur skjerper nyteknisk og kreative evner, åpner for alternative perspektiver, bidrar til å utvikle nye begreper og til å øve kritikk – så vel som selvkritikk. Humaniora gir viktige bidrag på alle disse områdene og fremmer grunnleggende demokratiske verdier som åpenhet, innlevelse og kritiske perspektiver.

I sin andre rapport advarer Produktivitetskommissjonen mot for sterk tematisk styring av norsk forskning, og understreker at grunnforskningen er en offentlig oppgave – føringer for den umiddelbare anvendbarheten av forskning har en kostnadsside. "Alternativkostnaden er urealisert forskning som kunne ha gitt større bidrag til den internasjonale kunnskapsfronten og større samfunnsnytte på sikt. Det er altså ikke åpenbart at vektlegging av samfunnsnytte i fordeling av forskningsmidler faktisk fører til størst samfunnsnytte."

I Universitets- og høyskoleloven (§ 1-1) er forskning, undervisning og formidling sidestilt oppgaver. Det vektlegges videre at institusjonene skal legge til rette for at ansatte og studenter kan delta i samfunnsdebatten. De humanistiske fagene utgjør ikke bare en omfattende kunnskapsbase, men byr også på kritiske korrektiv som er grunnleggende for samfunnet. Humanister er sterkt deltakende i det offentlige ordskiftet og legger premisser for en opplyst, kritisk dialog både om hva som er samfunnets store utfordringer og om hvordan vi best kan møte dem. Av dette følger det at humanioras samfunnsrelevans i stor grad kommer til syne gjennom kunnskapsformidling og deltakelse i samfunnsdebatten. Formidling er anvendelse av humanistisk forskning.

Mange av de store samfunnsutfordringene vi står overfor i dag, reiser grunnleggende etiske problemstillinger. Empiriske studier uten en fortolkende, normativ og vurderende dimensjon vil imidlertid oftest være ufullstendige. Beslutningstagere trenger kunnskap fra humanistiske disipliner; filosofiske og etiske betraktninger, historisk kunnskap om hvordan våre verdioppfatninger har forandret seg, kunnskap om kompleksiteten i etiske avgjørelser. Her kan også skjønnlitteratur være en kilde til innsikt.

Forskningens samfunnsrelevans må også ses i lys av språkpolitikk. Bruken av norsk som forskningsspråk står i et stadig økende spenningsforhold til utviklingen av norsk forskningsfaginterne relevans, der «kvalitet» ofte blir sett som oppnåelig bare gjennom publisering på engelsk. Dette er uheldig med tanke på humanioras samfunnsrelevans, som blant annet bunner i en evne til å kommunisere presist og tydelig med et norsk publikum. For å styrke og sikre forskningsformidling på norsk, bør departementet fornye og operasjonalisere den tverrpolitiske konsensus om parallellspråklighet som kommer til uttrykk i St. meld. 35 (2007-2008) *Mål og mening*. I motsatt fall risikerer vi å bli ute av stand til å videreutvikle en bred kunnskapsbase på vårt eget språk.

### *De store samfunnsutfordringene*

Det er ingen motsetning mellom den langsiktige, grunnforskningsbaserte kunnskapen og anvendelsen av humanistisk fagkompetanse til forskning rettet mot aktuelle samfunnsutfordringer. Solid grunnforskning er tvert i mot en forutsetning for kvalifisert anvendt forskning. Humanistisk forskning ved UiB analyserer for eksempel språkets betydning i håndteringen av

klimautfordringene, gir kritiske blikk på samfunnsinstitusjoner som Grunnloven og Stortinget, forsker på religionens rolle i politiske og sosiale konflikter, og analyserer etiske dilemma i medisin og velferdspolitik. Både fagmiljøene og departementene bør i større grad definere humanistisk forskning som samtidsorienterende og samtidsorienterede fag. Dette innebærer ikke at det historiske perspektivet svekkes, men heller en bevisstgjøring om historiens samtids- og samfunnsrelevans.

Vår tid er preget av folkevandring, globalisering, kulturmøter og demografiske forskyvninger. Kulturmøter aktiverer ulike religiøse, kulturelle og moralske verdisystemer. Et flerkulturelt Norge og et globalt næringsliv trenger kunnskap om språk, religion, historie og kommunikasjon. Hva holder samfunn sammen? Humaniora kan analysere ulike modeller for hva som utgjør samfunnets lim i et perspektiv som er komplementært til samfunnsvitenskapelige tilnærminger. Hvordan er disse ulike modellene og argumentene i spill i både dagens Europa og i den globale verden – som spennes mellom ulike tanketradisjoner? Hva er identitet? Hvordan etableres tillit? Hvordan skapes ekstremisme? Hvordan vil demografiske forskyvninger påvirke kulturen og etikken? Humaniora utforsker hvordan myter, etikk, fortellinger og ideologier skapes. Språklige ferdigheter er dessuten grunnleggende for demokratisk og inkluderende samfunn. Hvordan kan en større del av den voksne innvandrerbefolkningen lære seg norsk på et tilstrekkelig avansert nivå? Humanistisk forskning har også en viktig kompetanse innen kjønnsforskningsfeltet som bør styrkes og nyttiggjøres i utfordringsdrevet forskning.

I dag gjenspeiles ikke samfunnets behov for å inkludere humanistisk kunnskap i viktige utviklingsprosesser i tilstrekkelig grad i den sentrale forskningspolitikken og i ordningene for finansiering av forskning og høyere utdanning. UiB mener derfor at det bør tas en rekke grep for å utløse humanioras samtidspotensial.

Mangelen på tilgjengelige forskningsoppgaver og -midler for humaniora gjennom NFR og EU er påtagelig. Samtidig er humanistiske fag svakt representert i instituttsektoren, som har en nøkkelrolle i å knytte sammen forskning, innovasjon og utdanning. I sum fører dette til at samfunnet ikke får utnyttet de humanistiske fagenes potensial til å belyse samtiden gjennom synsvinkler som er fraværende i andre fagfelt.

Regjeringens langtidsplan for forskning og høyere utdanning for perioden 2015-2024 preges av et påfallende *fravær* av humanistiske perspektiver. Satsingsområdene hav, klima, miljø, muliggjørende teknologi, fornying i offentlig sektor, bedre velferds-, helse- og omsorgstjenester og et innovativt og omstillingsdyktig næringsliv, behøver humanistiske perspektiver og humanistisk ekspertise. UiB mener derfor at stortingsmeldingen bør utrede mekanismer for hvordan humanistisk forskning kan bidra innenfor de aktuelle innsatsområdene.

Det er behov for å etablere forskningspolitiske mekanismer som bedre ivaretar behovet for å utvikle ny humanistisk forskning av høy kvalitet. Det kan blant annet etableres flere forskningsprogrammer med tema som kulturmøter, historie, religion, språk, litteratur og grunnleggende verdispørsmål. Vi tror også at det er viktig å styrke den humanistiske kompetansen i programstyrene og i andre fora som er sentrale for utformingen og gjennomføringen av nasjonale forskningsstrategier.

Sektorprinsippet som er nedfelt i norsk forskning innebærer at alle departementer er tillagt et ansvar for forskning innenfor sin sektor og sitt politiske ansvarsområde. I dag fungerer ikke dette prinsippet på en måte som ivaretar behovet for å inkorporere innsikt fra humanistiske

forskningsområder i departementenes kunnskaps- og beslutningsgrunnlag. Dette kan skyldes manglende koordinering av sektorprinsippet. Siden humaniora er høyst relevant for *alle* sektorer og ikke er koblet spesielt til ett departements behov, har vi i dag havnet i en situasjon der *ingen* departementer tar ansvar for utstrakt bruk av humanistisk forskning. Det er derfor behov for å styrke kontaktflatene mellom de humanistiske fagmiljøene og forvaltningen og for å øke investeringene i humanistisk forskning gjennom departementene. Kunnskapsdepartementet bør ta en koordinerende rolle som sørger for at sektorprinsippet kommer til anvendelse overfor alle vitenskapsfelt.

### *Infrastruktur og innovasjon*

En av de humanistiske fagenes viktigste oppgaver er å forvalte en språklig og kulturell infrastruktur. Humanistisk forskning leverer infrastruktur til samfunnet ikke bare gjennom f.eks. språksamlinger, bildesamlinger og gjenstandssamlinger, men også gjennom utvikling og vedlikehold av redskaper, metoder og praksiser for å gjøre innholdet i samlingene tilgjengelig. Denne forvaltningen er så internalisert i samfunns kroppen at den gjerne først blir synlig når den bortfaller. Digitale metoder øker dessuten muligheten for forskere til å dele data. Potensialet for forskning og innovasjon basert på digital humaniora bør medføre en større satsing på humanistisk FoU-virksomhet.

Stortingsmeldingen bør utrede tiltak for å sikre god forvaltning av arkiver, samlinger og andre fellesressurser av betydning for humanistiske fagmiljøer, slik at disse blir gjort tilgjengelige for forskning, undervisning, formidling, innovasjon og allmenheten. Noen av disse tiltakene kunne knyttes til nye ph.d.-stillinger, for slik å samtidig styrke humanioras randsoner og eksterne karriereveier for doktorgradskandidatene.

Digitaliseringen har gitt humaniora nye forskningsspørsmål og samtidig åpnet opp for nye forskningsmetoder og formidlingsmåter. Digital språkdokumentasjon er avgjørende for produksjon av ordbøker og andre formidlingsorienterte verktøy, men også for industriell utvikling av en lang rekke språkbaserte applikasjoner til bruk i helsevesenet, i spesialpedagogisk virksomhet og så videre. For at dette potensialet skal kunne utnyttes fullt ut, bør finansieringen av digitaliseringsprosjekter innen humaniora styrkes gjennom et særskilt program for humanistisk forskningsinfrastruktur. Innsatsen for digitalisering av samlinger og arkiver, digitale presentasjoner av kulturarv, kunst og historiske steder, språklige verktøy og oppslagsverk bør styrkes. Institusjonene bør også selv ta et større ansvar for utvikling av digital kompetanse, både hos forskerne og i utdanningstilbudene.

Innovasjon er kommet inn som en fjerde kjerneoppgave for universitetet. Det er en tendens til at det settes likhetstegn mellom innovasjon og teknologisk utvikling og patenter, slik at begrepet mister mye av sin relevans for humaniora. Et innovasjonsbegrep som omfatter kontinuerlige forbedringsprosesser innenfor alle samfunnssektorer og vitenskapsfelt vil være bedre i stand til å favne de bidrag humaniora kan gi. Det er derfor behov for en forskningspolitikk basert på en bredere forståelse av hva innovasjon innebærer og for tettere koblinger mellom humanistisk forskning og utviklings- og innovasjonsarbeidet i offentlig sektor.

## ARBEIDSLIVSRELEVANS

Humanister utfører arbeidsoppgaver i alle samfunnssektorer. De er grunnleggende i skoleverket, er en svært viktig del av rekrutteringsbasen for offentlig forvaltning generelt og gjør seg gjeldende i næringslivet. Humanistene arbeider ofte med kunnskapshåndtering: de utreder, underviser, analyserer, kommuniserer og formidler, i offentlig forvaltning, kulturarvsektoren, kulturbransjen, informasjonsbedrifter, skolen, mediebransjen, arkiv, reiseliv, opplevelsesnæringer, biblioteker, forskningsinstitusjoner, det private næringsliv. «Kampen om disiplinene» (2015) av David Budtz Pedersen et al. og «Alltings mått» (2015) av Sverker Sörlin et al. dokumenterer at antallet humanister i det private næringsliv er sterkt økende i Danmark og Sverige. Vi kjenner ikke til tilsvarende undersøkelser gjort i Norge, men det er grunn til å tro at den samme utviklingen gjør seg gjeldende her hjemme.

Spennet i humanistiske utdanninger i Norge er stort. Noen av studieprogrammene er profesjonsstudier, slik som arkeologi, musikkutdanningene og lektorutdanningene, men ellers kjennetegnes de humanistiske fakultetene av et stort faglig mangfold med studieprogram som orienterer seg mot ulike samfunnsfelt og kunnskapsområder. Mangfoldet av fag ved de humanistiske fakultetene tilfører samfunnet kunnskapsressurser forankret i solide fagdisipliner. En utdanning ved et humanistisk fakultet gir ikke bare ekspertkunnskap innen konkrete fagfelt, men bidrar også til å utvikle språk- og kommunikasjonsferdigheter, til analytiske og kritiske ferdigheter, og utvikler evnen til å se sammenhenger. Det snakkes gjerne om at vi er på vei inn i den 4. industrielle revolusjon, der tiltagende automatisering vil endre arbeidslivet fundamentalt. Vi utdanner til en ukjent framtid. En humanistisk utdanning bør gjøre kandidatene rustet til et arbeidsliv med økende krav til fleksibilitet, selvstendighet og omstillingsevne.

### *Utfordringer*

Det er dokumentert at humanister og samfunnsvitere går noe lenger ledig etter endt utdanning enn kandidater fra profesjonsfakultetene og realfagene. Samtidig viser NIFUs siste kandidatundersøkelse (2013) at de fleste uteksaminerte kandidater fra norske universiteter og høyskoler får stillinger der den utdanningen de har tatt, oppleves som relevant. Dette tyder på at antagelser om «manglende arbeidslivsrelevans» mer handler om kortsiktige karriereutfordringer for den enkelte humanist enn om et systematisk misforhold mellom utdanningssystemets kandidatproduksjon og arbeidslivets behov.

Den offentlige debatten om hvorvidt humaniora er relevant nok for arbeidslivet er derimot et symptom på at de humanistiske utdanningene har et markedsføringsproblem. Både næringsliv og forvaltning etterspør ofte tydeligere fremstillinger av hvordan humanister kan møte deres kompetansebehov. Humaniorastudentene selv ønsker tydeligere kontakt med arbeidslivet *under* utdanningen, og hjelp til å markedsføre seg som arbeidssøkere *etter* utdanningen.

De fleste humanister som utdannes kommer til å ha sine yrkesliv *utenfor* akademien og skolen. Tilbakemeldinger fra de humanistiske kandidatene selv, tyder på et behov for tiltak som kan lette overgangen fra studiene til flere relevante yrkeskarrierer der de får brukt sin humanistiske kompetanse til beste for samfunnet. UiB erkjenner at det foreligger et reelt behov for å utvikle et bedre samspill med større deler av arbeidslivet; både for å gi studentene bedre praksiserfaring og særlig for å tydeliggjøre – for studentene selv og for fremtidige arbeidsgivere – hvilke kompetanser humanistiske utdanninger gir.

### *Innspill til tiltak*

Karriereveiledning må inkorporeres sterkere i studieløpene, praksistilknytningen bør forsterkes. Det er behov for å tydeliggjøre humaniora både som kunnskapsressurs, som håndverk, som analytisk verktøykasse og som laboratorium for nyskapning.

Temaet «synlig arbeidslivsrelevans» får stadig høyere prioritet, både internt på de humanistiske fakultetene og på universitetene som helhet. UiB er blant institusjonene som har satt i verk en rekke tiltak på området slik som praksisemner, karrieredager, karriereveiledning og arbeidslivsutvalg. Vi tror det vil være en god strategi at man nå lar disse grepene – noen av dem svært nye av dato – få tid til å virke. Deretter kan det gjøres en kartlegging av hvilke tiltak som er iverksatt i universitetssektoren som helhet – og en evaluering av hvilke tiltak som har best effekt. En slik undersøkelse vil kunne legge et godt grunnlag for å gjennomføre systemgrep av varig karakter på institusjonsnivå og/eller nasjonalt nivå.

Det bør tas initiativ for å opprette et samarbeidsorgan som omfatter HF-fakultetene ved universitetene og representanter for arbeidslivet, som f. eks. NHO og KS. Målsettingen for et slikt samarbeid kan være å kartlegge områder der arbeidslivet har udekkede behov for humanistisk kompetanse, samt å sette tydeligere ord på hvordan humanistiske fag allerede i dag kan imøtekomme mange av arbeidslivets behov og markedsføre sin kompetanse.

Det er også behov for å stimulere til enda nærmere samarbeid mellom academia og de delene av næringslivet som mest åpenbart drar store vekst på humanistisk fagkunnskap i sin virksomhet: kunst- og kulturlivet, reiselivsbransjen, offentlig forvaltning, media og bransjer med utstrakt eksportvirksomhet. Det bør legges til rette for at de humanistiske fagene kan gjøre større bruk av ordningene med nærings-ph.d. og offentlig-ph.d. Statens intensiverte satsing på kommunikasjon og «Klarspråk» er også et godt eksempel på hvordan man kan tydeliggjøre verdien av humanistisk kompetanse.

I lys av de store pågående omstillingene i arbeidsmarkedet bør det også utredes hvordan man best kan imøtekomme behovet for etter- og videreutdanning i humanistiske fag i målgrupper som bibliotekene, museumssektoren, helsevesenet og offentlig administrasjon.

## HUMANIORA OG SKOLEN

Skolen er den arenaen der møtet mellom de humanistiske fagene og samfunnet er mest konkret og direkte. Humanistiske fag som historie, norsk, engelsk og fremmedspråk er blant de viktigste både i grunnskolen og i videregående skole. Gode kunnskaper og ferdigheter i humanistiske fag legger grunnlaget både for at elevene skal kunne kvalifisere seg for videre utdanning og for at de skal vokse opp til myndige, velfungerende og deltagende samfunnsborgere. Dette kommer godt frem gjennom de tre prioriterte temaene i fagfornyelsen som er fremmet i St. 28. (2015-2016:7 Fag – Fordypning – Forståelse – En fornyelse av Kunnskapsløftet). Her fremheves *folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap, samt bærekraftig utvikling*, - temaer der kunnskap og perspektiver fra de humanistiske vitenskapene vil kunne være helt sentrale omdreiningspunkt i undervisningen.

Styrking og utvikling av lektorutdanningen er et særlig viktig innsatsområde for Det humanistiske fakultet ved UiB. Solid fagkunnskap og didaktisk kompetanse er uomgjengelig krav til lektorutdanningen. Et universitetsstudium i humanistiske fag gir nettopp dette. Ved UiB er den tette koblingen mellom disiplin-faget og lærerutdanningen sikret blant annet ved at studentene i den femårige integrerte lektorutdanningen for en stor del undervises sammen med studentene i disiplin-faget. Masteroppgaven er et selvstendig arbeid tilsvarende 60 stp, noe som gir lektorstudentene et solid disiplin – og profesjonsfaglig fundament for yrkesutøvelsen. En annen styrke ved UIBs lærerutdanning er at fagdidaktikerne har sin arbeidsplass på de ulike faginstuttene. Fagdidaktikken blir dermed en naturlig og integrert del av disiplin-fagets emner. Gjennom samarbeidet med universitets- og partnerskoler om lektorutdanningen har vi god kontakt med faglig og pedagogisk praksis i skolene. Styrking av lektorutdanningen og samarbeidet med skolene er blant UiBs viktigste strategiske prioriteringer.

### *Utfordringer:*

Obligatorisk grunnskolelærerutdanning på masternivå er innført fra 2017, og fra 2019 blir det krav om mastergrad for opptak til universitetets PPU-utdanning. Det kan forventes betydelig vekst i lektor- og lærerutdanningene de neste årene, og det blir viktig for universitetenes lektorutdanning å definere sin rolle og oppdrag i forhold til høyskolenes lærerutdanning.

De siste årene har høyskolene tatt en større del av ansvaret for lærerutdanningen. Skolenes læreplaner utformes ikke lenger i like nær kontakt med forskningsmiljøene som tidligere, og skolenes lærebøker skrives i mindre grad av aktive forskere.

Vi står foran en prosess med fornyelse av fagene og læreplanene. For å sikre at kunnskapen som formidles i skolene er forskningsbasert og oppdatert bør humanistiske forskere ved universitetene delta mer i utformingen av både skolefagene og læremidlene. Også dette er aktualisert gjennom Meld. St. 28. (2015-2016:7).

Ludvigsen-utvalgets forslag om å redusere innslaget av litteratur og kulturhistorie i norskfaget og språkfagene trekker videre i retning bort fra forskningsfagene. I dette ligger en fare for å legge for ensidig vekt på språkfagenes rolle som ferdighets- og redskapsfag, på bekostning av dannelseskomponenten. Behovet for fremmedspråkkompetanse vil vokse de neste årene. Det å kommunisere godt på et fremmed språk fordrer ikke bare gode ferdigheter i selve språket, men også kjennskap til fellesskap og forskjeller i målspråkbrukernes referanserammer. Av denne

grunnen omfatter universitetsstudier i språk også områdekunnskap i form av litteratur, historie og kulturkunnskap. Av samme grunn er disse komponentene også viktige i språkfagene i skolen.

*Innspill til tiltak:*

Universitetene må fortsette sitt arbeid for å utvikle rekrutteringen og bedre gjennomføringen ved lektorutdanningene.

De humanistiske forskningsfagene må styrke sin innsats for å delta i utforming og definering av skolefagene, og sentrale myndigheter bør legge bedre til rette for slik deltagelse.

Forskerne ved de humanistiske fakultetene bør i større grad bidra med lærebøker. Det gjelder både fagdidaktikere og andre forskere.

Det må samtidig legges bedre til rette for økt humanistisk fagdidaktisk forskning. Mer kunnskap om HF-fagenes stilling i dagens skole er en nøkkel til å vinne innsikt i fagenes rolle og funksjon i samfunnet som helhet. Det er på same tid en nøkkel til en økt refleksjon om fagenes «hva-hvordan-hvorfor» og slik om HFs legitimeringsgrunnlag i samfunnet mer allment. Dette bør også gjenspeiles i forskingssatsingene innenfor humaniora i de kommende år.

Universitetene må styrke og videreutvikle samarbeidet med universitetsskolene.

Styresmaktene og forvaltningen bør styrke "de humanistiske museenes" rolle som vitensentre for humanistisk kunnskap.

## ET NASJONALT LØFT FOR FREMMEDSPRÅKENE

### *Et vindu mot verden*

Etter UiBs skjønn bør St. meldingen vie en særlig oppmerksomhet til fremmedspråkfagene. De norske universitetene driver i dag forskning og undervisning i en rekke humanistiske disipliner som er små i et nasjonalt perspektiv, men som er del av forskningsfelt som er store og viktige i internasjonal sammenheng. Likeledes tilbyr UiB i dag studieprogrammer innenfor en rekke «små» språkfag – som kinesisk, japansk, italiensk, arabisk og russisk – som er store på verdensbasis og knyttet til land og regioner som av strategiske, økonomiske eller historiske grunner er viktige for Norge og Europa.

Språkfagene ved universitetene er både ferdighetsfag og teoretiske fag. De handler ikke bare om språk som redskap. Når man ansetter en som har studert språk ved universitetene, ansetter man ikke bare et fagmenneske med fremragende språkferdigheter, men også en ekspert på det gitte språkområdets kultur og litteratur.

Et lite land som Norge, med åpen økonomi og utstrakt internasjonalt engasjement, har behov for gode og effektive redskaper for kommunikasjon og interkulturell samhandling med andre. I et stadig mer globalisert verdenssamfunn der Norge i økende grad må omstille seg og finne nye markeder for nye produkter, vil ikke dette behovet bli mindre. Fremmedspråkene bidrar til perspektivmangfold i en verden som domineres av anglo-amerikanske perspektiver. Hvor mange norske journalister bruker franske, tyske, italienske, arabiske kilder i tillegg til de engelske? Fremmedspråkene gjør Norge større.

### *Utfordringer*

Utviklingen de siste årene gir grunnlag for å snakke om en prioriteringskrise for språkfagene. Finansieringen av språkfagene er i dag under økende press. Store, kulturbærende fag som fransk og tysk har opplevd lavere søkertall og lavere studentgjennomstrømning, noe som igjen har økonomiske konsekvenser. Tysk, fransk og spansk konkurrerer nå med mange andre, "nye" fremmedspråk i skolen. Felles for språkfagene er at de er undervisningsintensive fag. De små språkfagene er særlig sårbare når universitetene stilles overfor krav til innsparinger. Norsk skole har behov for flere fremmedspråklærere med lektorkompetanse, særlig gjelder dette spansk, tysk og fransk. UiB mener derfor at det trengs et nasjonalt løft for fremmedspråkfagene. En slik satsing må ha som målsetting å sikre tilstrekkelig finansiering av språkutdanning i skolen og ved universitetene, gode og motiverte søkere til språkfagene og en generell statusheving for språkfag som gjenspeiler samfunnets behov for solid kompetanse innen et bredt spekter av fremmedspråk.

### *Innspill til tiltak*

Et nasjonalt språkløft må ha som utgangspunkt at språkferdigheter – og lysten til å lære språk – utvikles gjennom hele utdanningsløpet fra grunnskole til høyere utdanning. Frafall i språkfagene på universitetet er et problem. I tillegg til ulike tiltak som kan styrke fagmiljøene, bør det utredes nærmere tiltak for å sikre universitetskandidater som har gode forutsetninger for å gjennomføre språkstudier av høyere grad.

Hvor attraktive fremmedspråkstudier fremstår for kandidater fra videregående skole, har nær sammenheng med hvordan språkfag presenteres og premieres i skoleverket. Elever må motiveres til å lære språk og til å se sammenhengen mellom det å lære seg språk og det å tilegne seg andre former for kunnskap. Næringslivet etterlyser i stor grad en dobbelkompetanse (språk og noe mer).

Også derfor er det viktig å styrke lektorutdanningen i fremmedspråk for å gjøre elevene så gode at de kan få godt utbytte av utveksling innenfor den utdanningen de måtte velge. På den måten kan vi styrke fremmedspråksundervisningen generelt og gjøre arbeidstakerne i ulike yrkesfelt mer språkkompetente.

Mens et tjuetalls fag – mange av dem på nivå 1 – gir realfagspoeng, er mulighetene til å opparbeide seg språkpoeng langt mer begrenset. Dette fører til at elever i videregående av strategiske hensyn velger vekk arbeidskrevende fag som gir lav poenguttelling. Elever som vil ha mange valgmuligheter åpne etter endt videregående, sluses slik vekk fra språkfagene og andre humanistiske fag. Dette har ikke bare konsekvenser for rekrutteringen til fremmedspråkstudiene ved universitetene, men bidrar også til en nedvurdering av humanistiske fag generelt. For en fremtidig jurist eller redaktør eller næringslivsleder vil filosofi, tysk eller historie være vel så relevant som biologi eller fysikk, men insentivordningene er innrettet slik at disse fagene ofte ikke kommer i betraktning når viktige valg gjøres.

Kategoriene i finansieringsmodellen for studieprogrammer i høyere utdanning bør revideres. I dag er humanistiske fag på høyere grads nivå plassert i kategori D og humanistiske fag på lavere grads nivå i kategori F. Denne kategoriseringen gjenspeiler ikke de reelle kostnadene forbundet med driften av de undervisningsintensive fremmedspråkfagene. Den gir heller ikke godt nok rom for å dyrke det samspillet mellom forskning og undervisning som er avgjørende for forskernes faglige utvikling og for videreutvikling av studieprogrammene. UiB anbefaler departementet å vurdere å plassere studieprogrammene i fremmedspråk i en høyere finansieringskategori. Fremmedspråkstudentene utgjør ikke en stor del av studentmassen i Norge (engelsk er ikke et fremmedspråk), slik at dette burde la seg gjøre uten at basis blir redusert.

I høringsrunden i forbindelse med endring i forskrift om kvalitetssikring og -utvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning, foreslår NOKUT å sette konkrete krav til antall årsverk på fag som kan tilby masterutdanning. Det foreslås at det må være minst tolv årsverk, hvorav minst åtte i heltidskombinerte forsker- og undervisningsstillinger, for å drive et masterprogram. Vi ser ingen realisme i dette. Vi kjenner heller ikke til noen andre land som setter bestemte krav til antall vitenskapelig ansatte som en absolutt forutsetning for å kunne tilby en bestemt utdanning. For å ivareta eksisterende bredde i norsk humanistisk forskning og utdanning, må vi legge til grunn at noen fagmiljø må forbli små. Norge og forskningen ved universitetene trenger språkvitere med kompetanse i f. eks. kinesisk og arabisk, men det er ikke behov for – og heller ikke ressurser til – å dimensjonere alle fag etter samme mal. I debatten om kritisk masse er det også viktig å skille mellom forskningsdisiplin og studieprogram. Om man ved et universitet har fire-fem vitenskapelig ansatte innenfor et fremmedspråk, opererer disse innenfor rammene av et langt større forskningsmiljø. Hensynet til kritisk faglig masse ivaretas gjennom samspill med språkvitere fra andre disipliner, med historikere, filosofer, litteraturvitere og vitenskapelig ansatte fra en rekke andre fag – og ikke minst gjennom nasjonale og internasjonale forskernettverk.

Å holde høy forsknings- og undervisningskvalitet over en stor faglig bredde er utfordrende. St. meldingen bør derfor ta opp til diskusjon behovet for insitamenter for nasjonale samarbeid om masterprogrammene innenfor de små språkfagene. Universitetsfagene styrkes gjennom en fagkritisk dialog og samarbeid (sensur, programsensur, arbeidsdeling) med fagmiljøer ved andre universiteter. Det kan derfor være uheldig å sentralisere små fag til én institusjon. Små fagmiljøer kan derimot samarbeide ved hjelp av nye digitale undervisningsmetoder, gå sammen om større prosjekter med utenlandske partnere (f.eks. NORPART og SIU).

Videre samordning av mastergradsressurser bør utredes og eventuelt drives frem på en måte som ivaretar hensynet til institusjonenes autonomi. Beslutninger knyttet til sammensetningen av studieportefølje har stor strategisk betydning for et universitet. Å bygge gode forsknings- og undervisningsmiljøer tar lang tid; å rive dem ned er dessverre fort gjort.

I langtidsplanen for forskning og høyere utdanning varsler regjeringen opprettelse av 500 nye rekrutteringsstillinger innen 2018. Disse knyttes til tematiske hovedsatsingsområder der hverken språkfag eller andre humanistiske fag er gitt noen sentral plass. Gitt Norges fremtidige behov for god fremmedspråkkompetanse og for språkforskning som kan bidra til videreutvikling av språkutdanningene, bør det også vurderes å øremerke et antall doktorgradsstipender til språkfagene.